

Toetsing van de nieuwe Jeugdwet aan het internationaalrechtelijk kader

JOHAN PUT &
MARJAN ROM*

ABSTRACT

Eén van de krachtlijnen van het hervormingsproces van de Jeugdbeschermingswet was het bereiken van een grotere overeenstemming van het Belgische jeugdrechtsstelsel met het Kinderrechtenverdrag en andere internationale bepalingen. Bedoeling van deze bijdrage is om een diepgaande analyse te maken van de verenigbaarheid van bepaalde aspecten van de nieuwe Jeugdwet met het bestaande internationale kader. Hiervoor wordt in het eerste luik het belang aangegeven van een dergelijke toetsing, en wordt op zoek gegaan naar de relevante internationale bronnen, hun draagwijdte en onderlinge verhouding. In het tweede luik volgt de eigenlijke toetsing van twee cruciale elementen: de uithandengeving, als meest omstreden element uit het Belgische stelsel, en de invoering van de bemiddeling en het herstelgericht groepsoverleg. Het resultaat van deze toetsing geeft een genuanceerd beeld: sommige facetten blijken de toets met glans te doorstaan, andere verdienen enige bijtschaving.

Kernwoorden: Internationale toetsing – internationale standaarden – Kinderrechtenverdrag – jeugdrechtsstelsel – uithandengeving – bemiddeling – hergo

1. PROBLEEMSTELLING EN OPZET

Bij de voorbereiding van de nieuwe Jeugdwet¹ waren de verwijzingen naar het Kinderrechtenverdrag of andere internationaalrechtelijke bepalingen legio. Ze werden geciteerd ter rechtvaardiging van een nieuwigheid² of omgekeerd, als kritiek op de op dat moment bestaande situatie³ of op nieuw ingevoerde elementen.⁴ Hierbij werd nogal

* Respectievelijk hoofddocent en wetenschappelijk medewerker Instituut voor Sociaal Recht & Levens Instituut voor Criminologie Faculteit Rechtsgeleerdheid K.U.Leuven

- 1 Hiermee wordt de Jeugdbeschermingswet bedoeld zoals van toepassing na de wijziging door de wetten van 15 mei, 13 juni en 28 december 2006 (Wet 15 mei 2006 tot wijziging van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het Wetboek van strafvordering, het Strafwetboek, het Burgerlijk Wetboek, de nieuwe gemeentewet en de wet van 24 april 2003 tot hervorming van de adoptie, *B.S.* 2 juni 2006, tweede uitgave; Wet 13 juni 2006 tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, *B.S.* 19 juli 2006, tweede uitgave; Wet 27 december 2006 houdende diverse bepalingen (I), *B.S.* 28 december 2006 en Wet 27 december 2006 houdende diverse bepalingen (II), *B.S.* 28 december 2006).
- 2 Dit was het geval bij de invoering van de ouderstage en het nieuwe systeem van uithandengeving. Zie Memorie van Toelichting bij het Wetsontwerp tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, *Parl. St. Kamer* 2004-2005, nr. 51-1467/1, 18-19 en Verslag namens de Kamercommissie Justitie, *Parl. St. Kamer* 2004-05, nr. 51-1467/12, 54-55.
- 3 Ook het nieuwe stelsel van uithandengeving zou niet voldoen aan de internationale bepalingen (Bijlagen Verslag namens de Kamercommissie Justitie, *Parl. St. Kamer* 2004-2005, nr. 51-1467/15, 6).
- 4 Zoals de nieuw ingevoerde cumulatiemogelijkheid (Verslag namens de Kamercommissie Justitie, *Parl. St. Kamer* 2004-05, nr. 51-1467/12, 91).

eens selectief te werk gegaan, of werd soms het internationaalrechtelijk kader (of een bepaalde lezing daarvan) eerder als machtsargument gebruikt dan als motivering voor een bepaalde keuze, gegrond op een diepgravende analyse.

In de uiteindelijke Jeugdwet wordt ook expliciet verwezen naar het internationaal kader. In de voorafgaande titel wordt gesteld dat minderjarigen genieten van persoonlijke rechten en vrijheden, waaronder die omschreven in de Grondwet en in het Kinderrechtenverdrag, waarna enkele rechten en waarborgen in het bijzonder worden aangehaald.⁵

Deze bijdrage wil een aantal aspecten en onderdelen uit de nieuwe Jeugdwet grondig toetsen aan het bestaande internationale kader. Nadat is aangegeven wat het belang van een dergelijke toetsing is (deel 2), wordt onderzocht welke bepalingen uit het internationaal recht relevant zijn en wat hun draagwijdte is (deel 3). Deel 4 schetst kort de problemen met betrekking tot de onderlinge verhouding tussen de verschillende internationale bepalingen. Nadien volgt de eigenlijke toetsing.⁶ Allerlei aspecten lijken daarvoor in aanmerking te komen: het concept van de ouderstage⁷, de spanning tussen het legaliteitsbeginsel enerzijds en de ruime beslissingsvrijheid van de jeugdrechter of het gebruik van een aantal vage of open begrippen anderzijds, de gemeenschapsdienst en het vermoeden van onschuld, de onpartijdigheid van de jeugdrechter, de minimumleeftijd van strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Binnen het bestek van deze bijdrage zou dat enkel kort kunnen gebeuren. Er is daarom de voorkeur gegeven aan een grondiger uitgewerkte toetsing van twee aspecten, die elk vragen oproepen die de grenzen (en daardoor het fundament) van een jeugdrechtsysteem raken en die getoetst moeten worden aan meerdere bepalingen uit diverse, eerder gepresenteerde instrumenten: de uithandengeving, als meest omstreden aspect van het Belgische jeugdrechtsysteem (deel 5) en de wettelijke invoering van bemiddeling en herstelgericht groepsoverleg, als een nieuw aspect van de hervorming (deel 6).

2. BELANG VAN EEN INTERNATIONAALRECHTELIJKE TOETSING

Alvorens in te gaan op de verschillende internationale instrumenten en hun waarde, is het nuttig om de verschillende functies die deze teksten in zich dragen, te analyseren.

Op de eerste plaats hebben deze internationale teksten onmiskenbaar een *juridische* relevantie, al zal deze variëren naargelang van het soort instrument.

⁵ Voorafgaande Titel Jeugdwet, 5°.

⁶ Zie ook S. VAN DROOGHENBROECK en F. KRENC, "La réforme de la protection de la jeunesse au regard de la Convention relative aux droits de l'enfant et de la Convention européenne des droits de l'homme" in Th. MOREAU en I. RAVIER, *La réforme de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse - Premier bilan et perspectives d'avenir*, Brussel, Editions Jeunesse et Droit, 2007, ter perse; M. VERHEYDE, *Vrijheidsberoving van jeugdige delinquenten, een internationale toets*, uiteenzetting op Open Forum "Kinderen en Detentie", Kinderrechtencoalitie, 21 juni 2007. Vgl. met de toetsing van vrijheidsberoving, dwangopname, vrijheidsbeperking en dwangbehandeling van geesteszieke minderjarigen in J. PUT, M. ROM en I. VAN DER STRAETE, *Geesteszieke minderjarigen en dwang*, Bibliotheek Burgerlijk Recht en Procesrecht nr. 9 & Reeks Kinderrechtengids nr. 1, Gent, Larcier, 2007, 84 p.

⁷ Zie daarvoor J. PUT, "L'introduction du stage parental dans le nouveau droit de la jeunesse" in Th. MOREAU en I. RAVIER, *La réforme de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse - Premier bilan et perspectives d'avenir*, Brussel, Editions Jeunesse et Droit, 2007, ter perse.

Zo kan de naleving van sommige verdragsbepalingen getoetst worden door een internationaal rechtscollège (bv. het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, hierna EVRM, door het Hof Mensenrechten). Een Belgische rechter is bovendien verplicht een interne wetsebepaling buiten toepassing te laten, wanneer deze strijdig is met een internationale rechtscnorm met directe werking.⁸ Het Grondwettelijk Hof is niet bevoegd om wetten rechtstreeks te toetsen aan verdragsbepalingen, maar kan wel nagaan of België deze verbintenissen niet op discriminerende wijze heeft uitgevoerd.⁹ Verder is het ook mogelijk dat niet de wet zelf, maar de toepassing die ervan wordt gemaakt in de praktijk een schending uitmaakt.¹⁰

Aanbevelingen ontberen deze vormen van afdwingbaarheid, maar kunnen worden aangewend om andere (al dan niet bindende) teksten te interpreteren en te verduidelijken. Bovendien kan de aanname ervan het pad effenen voor meer bindende of gezaghebbende bronnen.

Ook beleidsmakers kunnen van de mensenrechtelijke standaarden gebruik maken bij het creëren van nieuwe wetgeving en om hun *beleid* (verdere) invulling te geven. Daarnaast wordt het acquis gebruikt om het gevoerde beleid te evalueren.¹¹ Het kinderrechtencommissariaat en de evaluatiecommissie-Everberg maken er bijvoorbeeld gebruik van in hun rapportage.¹²

Naast een juridische en een beleidsmatige functie, valt er als laatste nog een *pedagogische* functie te onderkennen. Het kinderrechtencacquis richt zich in een aantal bepalingen rechtstreeks of onrechtstreeks tot opvoeders. Daarnaast zijn ook pedagogische en psychologische termen opgenomen, zoals 'belang van het kind', rijpheid, etc.¹³

3. TOEPASSELIJK INTERNATIONAALRECHTELIJK KADER

Er zijn vele mogelijkheden om de verdragen, aanbevelingen en andere al dan niet bindende regelgeving op te sommen en weer te geven. De klassieke indeling volgt de verschillende (beleids)niveaus en actoren die deze teksten tot stand brengen.

8 De directe werking zorgt ervoor dat een particulier zich voor de nationale rechter rechtstreeks op de internationale norm kan beroepen, en niet op nadere, interne uitvoering gewacht moet worden; het principe creëert een voorrang van de internationale bepaling op een interne norm (A. ALEN en W. PAS, "De directe werking van het VN-verdrag inzake de rechten van het kind" in X., *Kinderrechtengids*, Mechelen, Kluwer, 1997, losbl., Deel 1, 1.1., 5-7); voor de aanname van directe werking in België: Cass. 27 mei 1971, *Arr. Cass.* 1971, 959 en *J.T.* 1971, 460, concl. GANSHOF VAN DER MEERSCH (het zgn. Smeerkaasarrest).

9 Zie bv. Grondwettelijk Hof nr. 106/2003, 22 juli 2003, B.4.2 (art. 57 OCMW-Wet, gelieerd aan art. 2, 3, 24, 26 en 27 Kinderrechtenverdrag).

10 Zo veroordeelde het Hof Mensenrechten België voor het oneigenlijk gebruik van de mogelijkheid om een jongere voorlopig in een gevangenis te plaatsen. Volgens het Hof was de opsluiting van een minderjarige niet per se strijdig met artikel 5, lid 1, d) EVRM, maar een dergelijke opsluiting moet op termijn wel uitmonden in de daadwerkelijke toepassing van een regime van opvoeding onder toezicht in een gespecialiseerd milieu (Hof Mensenrechten, arrest Bouamar t/ België van 29 februari 1988, Serie A, nr. 129, § 41-53).

11 Wat betreft de beleidsfunctie van deze instrumenten in België: zie o.m. D. REYNAERT, "Integratie van de beleidsinstrumenten kinderrechten en jeugd: naar een volwaardige integratie van het kinderrechten- en jeugdbeleid?", *T.J.K.* 2005, 112-114.

12 Zie beleidsadviezen van het Kinderrechtencommissariaat, te raadplegen op <http://www.kinderrechten.be> en Deel II: Expertenslag 2004 in Verslag Evaluatiecommissie Jeugdcentrum "De Grubbe" te Everberg, te raadplegen op <http://www.wvc.vlaanderen.be/jongerenwelzijn>;

13 S. MEUWESE, M. BLAAK M en M. KAANDORP (eds.), *Handboek internationaal jeugdrecht*, Nijmegen, Ars Aequi, 2005, 5.

Deze bijdrage focust op instrumenten die rechtstreeks betrekking hebben op minderjarige delinquenten of op teksten die een toepassing maakten of mogelijk maken ten aanzien van deze doelgroep.

3.1. Verenigde Naties

Op wereldvlak springt uiteraard het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind van 20 november 1989¹⁴ (hierna Kinderrechtenverdrag) in het oog.

Toch was dit niet de eerste kind-specifieke tekst in het raam van de Verenigde Naties. In 1985 zagen de VN-standaard minimum regels voor de aanpak van jeugddelinquentie, de zogenaamde Beijing Rules¹⁵, het licht. Deze aanbeveling geeft de waarborgen aan waarop een (vermeende) jonge delinquent kan bogen tijdens de onderzoeks-, vervolgings-, berechtings- en uitvoeringsfase.

De Havana Rules¹⁶ van 14 december 1990 bevatten 'regels' voor de bescherming van minderjarigen die van hun vrijheid zijn beroofd; de Riyadh Guidelines¹⁷, van dezelfde datum, geven aanwijzingen omtrent de preventie van jeugddelinquentie. De Vienna Guidelines¹⁸ van 21 juli 1997, uitgevaardigd door de Economische en Sociale Raad van de VN, betreffen richtlijnen met het oog op actie ten aanzien van kinderen in het strafrechtssysteem.

Naast de Algemene Vergadering en de Economische en Sociale Raad, waarbinnen de vier hoger beschreven aanbevelingen tot stand gekomen zijn, bestaan er binnen de VN zeven comités die zich bezig houden met mensenrechten en het toezicht op mensenrechtenverdragen.¹⁹ Eén ervan is het Comité voor de Rechten van het Kind (hierna Comité Kinderrechten). In het kader van zijn toezicht op het Kinderrechtenverdrag, stelt dit Comité Kinderrechten landenrapporten ('Concluding observations') op die suggesties en aanbevelingen bevatten.²⁰ Daarnaast formuleert het regelmatig 'General Comments' rond een specifiek onderwerp. Deze commentaren zijn interpretaties van de bepalingen uit het Kinderrechtenverdrag²¹ en moeten de implementatie ervan bevorderen en staten helpen in het nakomen van hun rapportageverplichtingen.²² Zeer recent is General Comment nr. 10 over 'Children's rights in Juvenile Justice'²³ (hierna

14 Goedgekeurd bij Wet 25 november 1991, B.S. 17 januari 1992 en Decr. VI. R. 15 mei 1991, B.S. 13 juli 1991.

15 VN-Resolutie 40/33 van 29 november 1985 betreffende "Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice".

16 VN-Resolutie 45/113 van 14 december 1990 betreffende "Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their liberty".

17 VN-Resolutie 45/112 van 14 december 1990 betreffende "Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency".

18 VN-Resolutie 1997/30 van 21 juli 1997 betreffende "Guidelines for Action on Children in the Criminal Justice System".

19 Voor een overzicht van de verschillende toezichtsvormen: S. PARMENTIER, "De mechanismen voor de eerbiediging van de grondrechten en hun belang voor België" in E. VERHELLEN (ed.), *De implementatie en het toezicht op de naleving van het IVRK*, Gent, Centrum voor de Rechten van het Kind, 1999, 5-10.

20 Ondertussen heeft het Comité Kinderrechten richtlijnen opgesteld die in acht genomen moeten worden door de verdragspartijen bij het opstellen van hun verslag aan het Comité (General Guidelines for periodic reports van 20 november 1996, CRC/C/58).

21 Voor een overzicht: <http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>.

22 Art. 73 Provisional Rules of procedure van 11 november 1991, CRC/C/4.

23 COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD, *General Comment No. 10 (2007) - Children's rights in Juvenile Justice*, 25 april 2007, CRC/C/GC/10, te raadplegen op <http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>.

General Comment nr. 10) verschenen waarin het Comité Kinderrechten de principes van een 'comprehensive juvenile justice policy' uiteenzet. Het Comité Kinderrechten vaardigt ook nog aanbevelingen uit, in de vorm van 'decisions'. Deze kunnen van formele aard zijn (bv. over de inhoud en lengte van het verslag dat staten moeten indienen), maar evenzeer over inhoudelijke aspecten handelen zoals - hier van belang - de 'administration of Juvenile Justice'.²⁴

Tot slot: op VN-niveau bestaan uiteraard een hele reeks algemene verdragen, die ook van belang kunnen zijn voor jonge delinquenten. Dat is bijvoorbeeld zo wat het Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten van 19 december 1966²⁵ betreft; dit is van toepassing op alle minderjarigen²⁶, al hebben slechts een beperkt aantal bepalingen specifiek op hen betrekking.²⁷

3.2. Raad van Europa

Wat de Raad van Europa betreft, kunnen we een gelijksoortige vaststelling maken. Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna EVRM) bevat niet meer dan twee bepalingen die deels expliciet minderjarigen betreffen (art. 5, lid 1, d) en 6, lid 1 EVRM). Toch is het EVRM, ook in zijn algemene bepalingen (zoals art. 8 over het recht op privé- en gezinsleven, of art. 3 over het verbod van onmenselijke behandeling), en niet het minst de rechtspraak terzake van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna Hof Mensenrechten), van groot belang. Deze rechtspraak wordt als een inherent onderdeel van de desbetreffende bepaling in het EVRM beschouwd.²⁸

Een ander verdrag is het Europees Verdrag ter Voorkoming van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestraffing.²⁹ In het raam van dit verdrag werd het CPT³⁰ opgericht, dat plaatsen bezoekt waar mensen van hun vrijheid beroofd zijn en op basis hiervan aanbevelingen formuleert aan de regering van het land in kwestie. Ten slotte kan ook het (herziene) Europees Sociaal Handvest³¹ aangehaald worden.³²

24 Voor een overzicht: <http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/decisions.htm#1>.

25 Goedgekeurd bij Wet 15 mei 1981, B.S. 6 juli 1983.

26 Denken we nog aan het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten en het Verdrag tegen Foltering en Andere Wrede, Onmenselijke of Onteerende Behandeling of Bestraffing.

27 J. JUNGER-TAS en S. H. DECKER beschouwen daarenboven ook de kritische rapporten van internationale NGO's inzake Juvenile Justice als internationale standaarden (J. JUNGER-TAS en S. DECKER, *International Handbook of Juvenile Justice*, Dordrecht, Springer, 2006, 526).

28 J. WOUTERS en D. VAN EECKHOUTTE, "Doorwerking van internationaal recht in de Belgische rechtsorde: een overzicht van bronnen en instrumenten" in J. WOUTERS en D. VAN EECKHOUTTE (eds.), *Doorwerking van internationaal recht in de Belgische rechtsorde*, Antwerpen, Intersentia, 2006, 23-24.

29 Goedgekeurd bij Wet 7 juni 1991, B.S. 29 januari 1992.

30 European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (art. 1).

31 Verdrag 3 mei 1996, goedgekeurd bij Wet 15 maart 2002, B.S. 10 mei 2004.

32 Het Europees Comité inzake Sociale Rechten, het toezichtsorgaan van dit verdrag, heeft België veroordeeld voor het ontbreken van een wettelijk verbod op lijfstraffen op grond van artikel 17 Europees Sociaal Handvest (Vraag om uitleg over "de veroordeling van België door het Europees Comité inzake Sociale Rechten voor het ontbreken van een wettelijk verbod op lijfstraffen", *Parl. Hand.* Senaat 2006, nr. 3-1273).

Verder vaardigt de Raad van Europa nog aanbevelingen uit.³³ Ondertussen bestaat er een hele reeks van aanbevelingen die relevant kunnen zijn voor jonge delinquenten.³⁴ In de pijlpijn³⁵ zitten een aan kinderen aangepaste versie van de European Prison Rules³⁶ en aparte regels voor jongeren die een gemeenschapssanctie opgelegd krijgen.³⁷

3.3. Europese Unie

De regelgeving en beleidsdocumenten die zich specifiek tot (delinquente) jongeren richten op het niveau van de Europese Unie is vooralsnog beperkt.³⁸ Binnen het raadgevende Economisch en Sociaal Comité kwam het advies over de preventie van jeugd-delinquentie³⁹ tot stand. In het beleidsdocument 'Towards an EU Strategy on the Rights of the Child'⁴⁰ geeft de Europese Commissie aan een beleid te willen voeren dat de rechten van kind in acht neemt en effectief bevordert.

4. ONDERLINGE VERHOUDING VAN DE INTERNATIONAALRECHTELIJKE INSTRUMENTEN

Via de toepassing van algemene mensenrechtenverdragen en de creatie van specifieke kinderrechteninstrumenten, is een waar mensenrechtelijk kader tot stand gekomen met kwaliteitseisen voor de aanpak van jeugddelinquentie, waarmee terdege rekening moet worden gehouden bij de toepassing, interpretatie, evaluatie en hervorming van het jeugdrecht en -beleid.⁴¹

Is het mogelijk binnen dit 'acquis' een rangorde aan te brengen? De vaststelling is immers dat er talrijke, soms naar elkaar verwijzende, (kinderrechten)instrumenten ontstaan zijn, die bovendien 'geïntegreerd'⁴² moeten worden. Zo verwees het Hof Mensenrechten in de Bulger-case naar het Kinderrechtenverdrag, aanbeveling (87)20 van de Raad van Europa, de Beijing Rules en het landenrapport opgesteld door het Comité Kin-

33 Deze worden dan opgesteld door het Comité van Ministers of de Parlementaire Vergadering.

34 Zonder volledigheid te beogen: Rec(78)62 on juvenile delinquency and social change; Rec(87)20 on social reactions on juvenile delinquency; Rec(88)6 on social reactions to juvenile delinquency among young people coming from migrant families; Rec1121(1990) on the rights of children; Rec(2003)20 concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice; Rec(2005)5 on the rights of children living in residential institutions.

35 Reeds aangekondigd door Rec(87)20 on social reactions on juvenile delinquency.

36 De Raad van Europa heeft op 11 januari 2006 een nieuwe versie van de Europese Gevangenisregels aangenomen: aanbeveling Rec(2006)2 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa "on the European Prison Rules". De eerste versie dateert van 1973. Voor een ontwerp van de European Rules for juvenile offenders: European Committee on Crime problems, Basic principles and outline structure of the Recommendation, PC-CP (2006) 13rev3, te raadplegen op <http://www.coe.int>.

37 Dit zou dus betekenen dat er een specifieke versie voor jongeren komt van Rec(2000)22 on improving the implementation of the European rules on community sanctions and measures.

38 E. VERHELLEN, "Children's Rights in Europe" in E. VERHELLEN (ed.), *Understanding Children's Rights*, Gent, Centrum voor de Rechten van het Kind, 2001, 595-597.

39 Opinion of the European Economic and Social Committee on The prevention of juvenile delinquency. Ways of dealing with juvenile delinquency and the role of the juvenile justice system in the European Union van 5 mei 2006, (2006/C 110/13).

40 Towards an EU Strategy on the Rights of the Child van 4 juli 2006, MEMO/06/266.

41 J. PUT, *Handboek Jeugdbeschermingsrecht*, Brugge, die Keure, 2006, 47.

42 General Comment nr. 10, § 3.

derrechten.⁴³ Het Comité Kinderrechten verwijst in zijn General Comments naar VN-aanbevelingen als de Havana Rules en de Beijing Rules⁴⁴ en beschouwt de reeds aangehaalde VN-aanbevelingen als een gedetailleerde uitwerking van artikel 40 Kinderrechtenverdrag en de organisatie van 'Juvenile Justice'.⁴⁵ Artikel 37 Kinderrechtenverdrag is gebaseerd op bepalingen uit het BUPO⁴⁶ en de Beijing Rules.⁴⁷ Toch valt op dat België in zijn rapportage voor het Comité Kinderrechten geen toetsing aan de relevante VN-aanbevelingen meeneemt en enkel de conformiteit van artikel 37 en 40 Kinderrechtenverdrag aantoonst.⁴⁸

De vraag is hoe we moeten omgaan met de overlappingen die zich kunnen voordoen, met het verschil in accenten die gelegd worden of in het ergste geval met de tegenstellingen die tussen de verschillende internationale teksten opduiken. Voorrang geven aan de bepaling die de ruimste bescherming biedt⁴⁹, is daarbij een vanzelfsprekend uitgangspunt, maar biedt niet altijd een oplossing⁵⁰, bijvoorbeeld als het verschil niet echt te maken heeft met de omvang van rechtsbescherming of als er een tegenstelling op te merken valt tussen een duidelijke bepaling met rechtstreekse werking van recente datum enerzijds en een oudere aanbeveling of opmerking in een landenrapport anderzijds.

Naast de mate van rechtsbescherming, vormen de directe werking en meer algemeen de mate van afdwingbaarheid klassieke elementen om de onderlinge verhouding van internationaalrechtelijke instrumenten te beoordelen.⁵¹

Deze elementen zijn en blijven uiteraard van belang, maar lijken ons onvoldoende om een ordening in het gehele kinderrechtenacquis aan te brengen. Het zijn immers criteria die vooral spelen bij de beoordeling van een specifieke bepaling van het intern recht aan een aantal specifieke verdrags- of andere bepalingen. Daarmee is ook gezegd dat

43 Hof Mensenrechten, arrest V. t./ Verenigd Koninkrijk van 16 december 1999, § 46-47 en 49 en Hof Mensenrechten, arrest T. t./ Verenigd Koninkrijk van 16 december 1999, § 43-45 en 47. In de zaak Wallova en Walla haalt het Hof Mensenrechten het landenrapport van het Comité aan (Hof Mensenrechten, arrest Wallova en Walla t./ Tsjechië van 26 oktober 2006, te raadplegen op <http://www.coe.int/>, § 45).

44 Zie § 4, 32, 46, 66 en 88; U. KILKELLY, *The child and the European Convention on Human Rights*, Aldershot, Ashgate, 1999, 14-16.

45 European Network of National Observatories on Childhood, *Survey on the Committee's Concluding Observations on the last EU Countries' Reports*, juni 2006, te raadplegen op <http://www.childdoneurope.org/>.

46 Verdrag 19 december 1966 inzake burgerrechten en politieke rechten, B. S. 6 juli 1983. Het gaat dan m.n. om art. 6, lid 5, 7, 9, lid 1 en 10 BUPO.

47 Met name art. 13, 17 en 19 Beijing Rules.

48 Initieel rapport van België van 6 september 1994, CRC/C/11/Add.4; Statenrapport van België van 7 mei 1999, CRC/C/83/Add.2. Nochtans wordt aan de staten gevraagd in hun rapporten ook informatie over de implementatie van de VN-aanbevelingen op te nemen (Expert group meeting on children and juveniles in detention: application of human rights standards van 16 december 2004, E/CN.4/1995/100, nr. 22).

49 Het Kinderrechtenverdrag mag geen bepalingen uit het (inter)nationale recht aan de kant schuiven die meer bijdragen tot de bescherming van de rechten van het kind (art. 41 Kinderrechtenverdrag). Andere instrumenten bevatten gelijksoortige bepalingen die erop neer komen dat steeds voor de meest ruime bescherming of voor de meest ruime toepassing geopteerd dient te worden: art. 53 EVRM, art. 9 Beijing Rules, art. 9 Havana Rules.

50 S. VAN DROOGHENBROECK, "La réforme de la protection de la jeunesse au regard de la Convention relative aux droits de l'enfant et de la Convention européenne des droits de l'Homme" in X., *Resumé des interventions - Journées d'étude 'La réforme de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse. Premier bilan et perspectives d'avenir*, Louvain-la-Neuve, UCL, 31 mei en 1 juni 2007, 47.

51 Zie o.m. R. DE LANGE, "Botsing van grondrechten: wat moet de rechter doen?" in S. PARMENTIER (ed.), *Mensenrechten tussen retoriek en realiteit*, Gent, Mys en Breesch, 1994, 267-281.

aanvullende criteria nodig zijn om meer in het algemeen een jeugdrechtsbeleid kwalitatief te beoordelen. We halen kort een aantal van deze criteria aan.

Op de eerste plaats zal het inderdaad doorslaggevend zijn of een verdragsbepaling directe werking heeft of niet. Naast deze interne afdwingbaarheid, zal ook gekeken moeten worden naar de graad van internationale afdwingbaarheid, hetgeen gerelateerd is aan het bestaan en de aard van toezichtsmechanismen.⁵² Zaak is na te gaan of er een instantie bestaat die de toepassing van het instrument in kwestie opvolgt; wanneer een dergelijke instantie bestaat, via welke vormen en hoe dwingend het toezicht gebeurt en hoe democratisch dit mechanisme te werk gaat. Ook de wijze van formulering en de mate van 'concreetheid' kan de graad en aard van de verplichting duiden. Verder onderzoek is nodig om deze hiërarchie te verfijnen, met als uiteindelijk doel een kader op te stellen waaraan landen hun wetgeving en beleid met betrekking tot minderjarige delinquenten kunnen toetsten.

In de volgende delen, worden alvast twee aspecten uit het Belgische systeem, zijnde de uithandengeving en de invoering van bemiddeling en hergo, op hun conformiteit met de internationale bepalingen getoetst.

5. DE UITHANDENGEVING

5.1. Principe van uithandengeving

In de toekomst wordt een bijzondere kamer binnen de jeugdrechtsbank opgericht waarnaar uit handen gegeven jongeren zullen worden verwezen die ervan worden verdacht tussen 16 en 18 jaar een wanbedrijf of een correctionaliseerbare misdaad te hebben gepleegd en waarvoor de jeugdrechtsbank een beschermingsmaatregel niet meer geschikt acht.⁵³ Deze kamer zal bestaan uit drie rechters: een rechter van de correctionele rechtsbank en twee rechters die een gespecialiseerde opleiding in het jeugdrecht hebben gevolgd.⁵⁴ Uit handen gegeven minderjarigen die vervolgd worden voor een niet-correctionaliseerbare misdaad, zullen net als vroeger voor het hof van assisen verschijnen. Het gemeene strafrecht en strafprocedure is in beide gevallen van toepassing. Alleen levenslange opsluiting is niet meer mogelijk.⁵⁵ De uit handen gegeven minderjarige tegen wie een aanhoudingsbevel is uitgevaardigd of die wordt veroordeeld tot een gevangenisstraf, wordt normaal gezien geplaatst in een gesloten federaal centrum en niet langer in een gevangenis.⁵⁶

Volgens de minister van Justitie zorgen deze doorgevoerde wijzigingen ervoor dat het systeem nu conform is aan artikel 40, lid 3 Kinderrechtenverdrag.⁵⁷ Deze bepaling stelt dat "staten dienen te streven naar het bevorderen van de totstandkoming van wetten, procedures, autoriteiten en instellingen die in het bijzonder bedoeld zijn voor kinderen

52 G. GOEDERTIER, "De werking van het Comité voor de Rechten van het Kind" in E. VERHELLEN (ed.), *De implementatie en het toezicht op de naleving van het IVRK*, Gent, Centrum voor de Rechten van het Kind, 1999, 140.

53 Zie art. 57bis Jeugdwet voor de regeling van de uithandengeving.

54 Art. 78, derde lid Ger. W.

55 Art. 12 Sw.

56 Art. 606 Sw.

57 Verslag namens de Kamercommissie Justitie, *Parl. St. Kamer* 2004-05, nr. 51-1467/12, 54-55. Bovendien werd de Bulger-case aangehaald tijdens de parlementaire debatten om te staven dat minderjarigen berecht kunnen worden door een assisenjury.

die worden verdacht van, vervolgd wegens of veroordeeld omwille van het begaan van een strafbaar feit."⁵⁸

Om de uithandengeving te beoordelen is het goed om naast artikel 40, lid 3 ook artikel 40, lid 1 Kinderrechtenverdrag aan te halen: "Staten erkennen het recht van ieder kind dat wordt verdacht van, vervolgd wegens of veroordeeld ter zake van het begaan van een strafbaar feit, op een wijze van behandeling die geen afbreuk doet aan het gevoel van waardigheid en eigenwaarde van het kind, (...) en waarbij rekening wordt gehouden met de leeftijd van het kind en met de wenselijkheid van het bevorderen van de herintegratie van het kind en van de aanvaarding door het kind van een opbouwende rol in de samenleving."

Uit de samenlezing van deze twee bepalingen, eventueel aangevuld met artikel 3 Kinderrechtenverdrag ('belang van het kind'), komt de noodzaak van een speciaal, aan kinderen aangepast systeem naar voren. Dezelfde conclusie volgt uit artikel 6 EVRM en de rechtspraak van het Hof Mensenrechten⁵⁹ en artikel 14 BUPO.⁶⁰ Uit het geheel van deze bepalingen kan echter niet expliciet worden afgeleid dat dit systeem volledig apart van dat van volwassenen dient te fungeren.⁶¹ Het is het Comité Kinderrechten, geruggensteund door de VN-aanbevelingen⁶², dat deze eis wél stelt.⁶³

Toch is het niet helemaal duidelijk hoever deze bijzondere eisen of dit aparte systeem moet gaan. Is de inrichting van jeugdrechtsbanken voldoende⁶⁴, ook al passen deze het gewone strafrecht toe? Of reikt deze verplichting verder en moet een specialisatie worden doorgevoerd in alle fasen die een minderjarige doorloopt wanneer hij een delict pleegt (opsporing en onderzoek, vervolging, berechting en uitvoering)? Zijn er bijzondere regels op procedureel vlak nodig of evenzeer op materieel vlak? Om deze vragen te kunnen beantwoorden, zoeken we naar bijkomende elementen in instrumenten bui-

58 Het Comité Kinderrechten verduidelijkt dat de draagwijdte van de 'wetten en procedures' uit artikel 40, lid 3 Kinderrechtenverdrag uiteengezet wordt in de General Comment nr 10. Andere en bijkomende bepalingen worden overgelaten aan de discretie van de staten (General Comment nr. 10, § 91). E.M. MIJNARENDs gaat hierin verder en stelt nog bijkomende eisen: zie E.M. MIJNARENDs, *Richtlijnen voor een verdragconforme jeugdstrafrechtspleging*, Leiden, Kluwer, 1999, 191e.v.

59 In de Bulger-case stelde het Hof Mensenrechten dat - in het licht van een eerlijk proces - de strafprocedure tegen minderjarigen aan bijzondere eisen moet voldoen. De rechtspleging moet worden aangepast aan hun leeftijd, rijpheid en intellectuele en emotionele capaciteiten (Hof Mensenrechten, arrest V. t./ Verenigd Koninkrijk van 16 december 1999 en Hof Mensenrechten, arrest T. t./ Verenigd Koninkrijk van 16 december 1999). Zie ook M. VERHEYDE, "Kinderen en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens" in X., *Kinderrechtengids*, Mechelen, Kluwer, 1997, losbl., Deel 1, 1.1., 64-65.

60 Artikel 14, lid 4 BUPO verplicht rekening te houden met de leeftijd en de wenselijkheid de reclassering te bevorderen. Deze bepaling is gebaseerd op de overtuiging dat jongeren zoveel als mogelijk beschermd moeten worden tegen de schadelijke stigmatiserende effecten en op de idee dat op jeugddelinquentie niet geantwoord moet worden met strafrechtelijke maar met opvoedende maatregelen (S. DETRICK, *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Den Haag, Martinus Nijhoff Publishers, 1999, 683).

61 E.M. MIJNARENDs, o.c., 192.

62 Concreet gaat het om art. 2, lid 3, 16-19 Beijing Rules; art. 1 Havana Rules; art. 46, 52-56 Riyad Guidelines; art. 14, a) en d) Vienna Guidelines.

63 General Comment nr. 10, § 10.

64 Art. 5 Rec(87)20 Raad van Europa "on social reactions on juvenile delinquency" van 17 september 1987 roept op wetgeving en praktijk te herzien zodat vermeden wordt dat minderjarigen door volwassenenrechtbanken berecht worden, wanneer er jeugdrechtsbanken bestaan.

ten de verdragsbepalingen: de landenrapporten van het Comité Kinderrechten over België en zijn General Comment nr. 10.

In het recentste landenrapport over België uitte het Comité Kinderrechten zijn bezorgdheid dat personen onder 18 jaar, *berecht kunnen worden als volwassenen*.⁶⁵ Hierop volgend maakt het Comité Kinderrechten duidelijk dat België er niet in slaagt een globale aanpak met betrekking tot jeugddelinquentie tot stand te brengen.⁶⁶ Het bestaan van de procedure van uithandengeving heeft tot dit oordeel bijgedragen.⁶⁷ Ook in het Nederlandse landenrapport⁶⁸ toont het Comité Kinderrechten zich ongerust om de berechting van 16- tot 18-jarigen als volwassenen. De precieze reikwijdte wordt echter in de landenrapporten evenmin aangegeven.

Met deze aanwijzingen komen we dus niet veel verder. Meer houvast biedt General Comment nr. 10 van het Comité Kinderrechten, al moet worden vastgesteld dat de passages omtrent de minimum- en maximumleeftijd van 'Juvenile Justice Systems' (JJS) en wat er beneden en boven die grenzen vereist is, enigszins verspreid zijn over de General Comment en hier en daar wat precisie missen. Bovendien is hun toepassing op het Belgische systeem niet zo vanzelfsprekend.

Het Comité Kinderrechten ziet een JJS als het systeem dat geldt vanaf de leeftijd van strafrechtelijke verantwoordelijkheid ('minimum age of criminal responsibility', hierna afgekort als minimumleeftijd - waarvoor het Comité Kinderrechten 12 jaar als absoluut minimum beschouwt: § 32) tot aan de leeftijd van 18 jaar, met als aanknopingspunt de leeftijd op het ogenblik van het plegen van de feiten. Een JJS komt dan neer op een jeugdstrafrechtstelsel, dat ten opzichte van het gewoon strafrecht bijzondere procedureregels, regels inzake diversie en specifieke maatregelen inhoudt (§ 36).

De vraag is nu wat in het Belgisch recht als JJS moet worden beschouwd: het jeugdbeschermingsrecht in zijn geheel (zonder dat echt een minimumleeftijd daarin is bepaald⁶⁹), dan wel enkel de regeling na uithandengeving? Om daarop een antwoord te kunnen geven, moeten we ook de passage over de betekenis van de minimumleeftijd aanhalen (§ 31). Het Comité Kinderrechten ziet twee functies voor deze leeftijdsgrens.

1° Kinderen die een delict plegen onder die leeftijd kunnen niet verantwoordelijk worden gesteld in een strafrechtprocedure: er geldt een onweerlegbaar vermoeden dat ze niet formeel kunnen worden beschuldigd van en verantwoordelijk kunnen gesteld worden in een strafrechtelijk geding. Voor deze kinderen kunnen bijzondere beschermende maatregelen worden genomen indien dit noodzakelijk is in hun belang. Het betreft hier m.a.w. een 'care'stelsel.

65 Concluding observations van 23 mei 2002, CRC/C/15/Add.178, § 31. Ook in het vorige rapport werd deze bezorgdheid geuit. Toen leek dit gekoppeld aan het feit dat deze jongeren bij de berechting als volwassene de doodstraf of een levenslange gevangenisstraf konden oplopen (Concluding observations van 20 juni 1995, CRC/C/15/Add.38, § 11).

66 Concluding observations van 23 mei 2002, CRC/C/15/Add.178, § 31.

67 Een ander element dat aan de grondslag van deze opmerking ligt, is de creatie van Everberg (Concluding observations van 23 mei 2002, CRC/C/15/Add.178, § 31).

68 Concluding observations van 26 februari 2004, CRC/C/15/Add.227, § 58.

69 De leeftijd van 12 jaar, beschouwd op het moment van het opleggen van de maatregel, zou in België als minimumleeftijd kunnen gelden, zij het niet onverkort: de berisping, de ondertoezichtstelling en de intensieve educatieve begeleiding zijn ook mogelijk voor kinderen jonger dan 12 jaar (art. 37, § 2, tweede lid Jeugdwet).

Ook wenst het Comité Kinderrechten geïnformeerd te worden over de manier waarop kinderen die feiten plegen terwijl ze jonger zijn dan de minimumleeftijd worden behandeld, en welke rechtswaarborgen voor hen gelden opdat hun behandeling even eerlijk en rechtvaardig is als deze van kinderen op of boven de minimumleeftijd (§ 33);

- 2° Kinderen op of boven de minimumleeftijd, maar jonger dan 18 jaar, op het ogenblik van het plegen van het delict kunnen wel onder een strafrechtprocedure vallen. Maar deze procedure, inclusief de uitkomst ervan, moet volledig in overeenstemming zijn met de principes en bepalingen van het Kinderrechtenverdrag zoals uitgewerkt in General Comment nr. 10.

Deze set aanwijzingen omtrent de afbakening en eigenheid van een JJS zou op twee manieren kunnen worden toegepast op de Belgische context.

In een strikte, technische lezing kan worden voorgehouden het 'jeugdbeschermingsrecht' geen JJS is, maar een 'care'stelsel. Het is immers gebaseerd op een vermoeden (*'doli incapax'*) dat de intellectuele vermogens van de minderjarige onvoldoende zijn ontwikkeld opdat hij ten volle zou kunnen beseffen dat zijn handelen indruist tegen het positieve recht en een strafbaar karakter heeft en - hiermee samenhangend - opdat hij er zich rekenschap van zou kunnen geven waarom er op zijn handelen met strafoplegging wordt gereageerd.⁷⁰ Zij zijn niet onderworpen aan het klassieke strafrechtstelsel, noch aan een jeugd'straf rechtstelsel, maar aan een in essentie 'beschermings'systeem. In deze interpretatie is wat België betreft niet het eigenlijke jeugdbeschermingssysteem, maar enkel het systeem na uithandengeving als een JJS te beschouwen.

Een tweede benadering, die ons plausibeler lijkt, relateert voor een deel het 'vermoeden van onverantwoordelijkheid' en wijst op een aantal kenmerken van het actuele jeugdrecht, zeker zoals vormgegeven na de hervorming: het beschermingsmodel is de onderbouw gebleven, maar het is aangevuld met aspecten van herstelrecht en in beperkte mate van sanctie- en strafrecht.⁷¹ Deze 'modellenmix' komt het duidelijkst tot uiting in de nieuwe Voorafgaande Titel van de Jeugdwet: de rechtsbedeling t.a.v. minderjarigen streeft doelstellingen na inzake opvoeding, verantwoordelijkheidszin, resocialisatie en maatschappijbescherming (3°) en de minderjarige, ook al kan hij op dit vlak niet met volwassenen worden gelijkgesteld, moet bewust worden gemaakt van de gevolgen van zijn daden (4°).⁷² Bovendien is het systeem van de (hervormde) wet van 1965, na de communautarisering, beperkt tot 'MOF'ers', zijnde minderjarigen die feiten

70 S. DERRE, "Peut-on encore parler de mineurs délinquants?" (noot onder Luik (Jk.) 2 oktober 2003), *J.L.M.B.* 2005, 461-464. Voor een uitdieping van het begrip 'schuld' en 'strafrechtelijke verantwoordelijkheid': K. HANSON, *Kinderrechten en strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Een kritische analyse*, onuitg., proefschrift, Universiteit Gent, 2004, 296 p. en K. HANSON, "Kinderrechten en strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Een kritische analyse", *Panopticon* 2005, afl.1, 110-112. J. PUT, *Handboek Jeugdbeschermingsrecht*, Brugge, die Keure, 2006, 255-256.

71 G. DECOCK, "De nieuwe Wet op de Jeugdbescherming: elck wat wils?", *T.J.K.* 2006, 271-272; G. DECOCK en J. DE WINTER, "De Jeugdbeschermingswetten van 2006: continuïteit of keerpunt", *Nullum Crimen* 2007, 18-19; E. DUMORTIER en J. CHRISTIAENS, "De nieuwe Wet op de Jeugdbescherming. Krijtlijnen van een ambigue hervorming", *T.J.K.* 2006, 280.

Zie ook de bijdrage van E. DUMORTIER en C. ELIAERTS elders in dit nummer.

72 Dit weerspiegelt zich eveneens in de beslissingscriteria voor de jeugdrechter bij het nemen van maatregelen: art. 37, § 1, tweede lid Jeugdwet, waarin een mengeling wordt gemaakt van diverse elementen van bescherming (persoonlijkheid en maturiteit van de jongere, zijn leefomgeving, veiligheid van de betrokkene), herstelrecht (de schade en gevolgen voor het slachtoffer) en sanctionering (ernst van de feiten, openbare veiligheid).

hebben gepleegd die voor volwassenen tot toepassing van het strafrecht aanleiding kunnen geven. Als zodanig is voor het volledige stelsel het delinquent gedrag het exclusieve aanknopingspunt, ook al is de vorm van interventie dan (mede) beschermingsgestuurd.

Het lijkt ons daarom dat besloten moet worden dat in de Belgische context het gewone jeugdbeschermingsrecht beschouwd moet worden als het reguliere JJS, met het systeem van de uithandengeving als uitzondering.⁷³

Het Comité Kinderrechten is gekant tegen een regeling waarbij een JJS niet van toepassing blijft tot 18 jaar. General Comment nr. 10 geeft dit duidelijk aan in § 38: "The Committee, therefore, recommends that those States parties which limit the applicability of their juvenile justice rules to children under the age of 16 (or lower) years, or which allow by way of exception that 16 or 17-year-old children are treated as adult criminals, change their laws with a view to achieving a non-discriminatory full application of their juvenile justice rules to all persons under the age of 18."

Zelfs los van het uitzonderingskarakter (met het hof van assisen als dubbele uitzondering), dat door het Comité Kinderrechten afgewezen wordt, moet worden vastgesteld dat de regeling na uithandengeving veel minder dan het gewone jeugdbeschermingsstelsel voldoet aan de eisen die in General Comment nr. 10 worden gesteld aan een JJS op het vlak van procedure, diversie en maatregelen. Pijnpunten zijn dan met name:

- de vereiste specificiteit van regelgeving en organen (§ 90-95). Zeker voor uit handen gegeven jongeren die voor het hof van assisen worden berecht, ontbreekt zo goed als elke 'specificiteit' op de drie genoemde vlakken, omdat dan de zaak wordt berecht voor een strafrechtcollege met toepassing van het gewone strafrecht;⁷⁴
- voor buitengerechtelijke diversie is het vanzelfsprekend te laat in geval van uithandengeving. Op het gebied van de 'gerechtelijke diversie' vraagt General Comment nr. 10 aandacht te geven aan sociale en opvoedkundige maatregelen (§ 28) en het gebruik van vrijheidsberoving te beperken (§ 28 en 70). Na uithandengeving is op dit vlak enkel het arsenaal van het strafrecht ter beschikking (bv. invrijheidstelling onder voorwaarden, probatie, werkstraf, bemiddeling in strafzaken, strafbemiddeling), dat in elk geval beperkter is dan in het jeugdbeschermingsrecht en niet door actoren gespecialiseerd op het gebied van jeugd(delinquentie) wordt uitgevoerd (zie § 92). Deze aanpak staat eveneens op gespannen voet met de aandacht die wordt gevraagd om te beschikken over een brede waaier aan maatregelen en het feit dat niet op een louter repressieve wijze mag worden gereageerd op jeugddelinquentie (§ 70-71);
- op het gebied van de maatregelen geldt dat rechters bij het bepalen van hun uitspraak niet alleen rekening moeten houden met de ernst van het misdrijf en openbare veiligheid, maar ook steeds met het welbevinden en het belang van het kind. Aan deze eis moet in elke individuele zaak worden voldaan, maar het is duidelijk dat het systeem van de uithandengeving - en de daaruit voortvloeiende toepasse-

73 Uit het landenrapport van het Comité Kinderrechten over België zou minstens impliciet afgeleid kunnen worden dat het hele jeugdsysteem inderdaad beschouwd kan worden als een JJS: aspecten van het jeugdsysteem worden aangehaald onder de titel "Administration of juvenile justice" (CRC/C/15/Add.178, § 31 en 32).

74 Al had er met relatief beperkte inspanning en middelen wel een soort 'jeugdhof van assisen' ingesteld kunnen worden (R. VERSTRAETEN, S. DE DECKER en T. VAN HOOGENBEMT, "Jeugd(beschermings)recht en strafrecht: een problematische relatie" in J. PUT en M. ROM (eds.), *Het nieuwe jeugdrecht*, Gent, Larcier, 2007, 136).

lijkheid van het strafrecht - slechts beperkt deze optie ondersteunt. Men kan hooguit verdedigen dat ook dan de beginselen van de rechtsbedeling opgenomen in de nieuwe Voorafgaande Titel, met hun specifieke invulling voor minderjarigen, van toepassing zijn.⁷⁵ Wel is het een vooruitgang dat niet langer een levenslange gevangenisstraf kan worden opgelegd, waarmee aan de eis van het Comité Kinderrechten, dat artikel 37, lid 1 Kinderrechtenverdrag in herinnering brengt, wordt voldaan⁷⁶

Wat de uitvoering van de maatregelen betreft is er de specificiteit van de plaats van uitvoering: een federaal detentiecentrum, en niet de gewone gevangenis. Dit laat beter een pedagogische aanvulling in de strafuitvoering toe. De levensomstandigheden in de federale detentiecentra zullen conform de eisen vervat in de Havana Rules moeten zijn;⁷⁷

- de vereiste vorming van de actoren⁷⁸, in het bijzonder de rechters: hieraan is niet voldaan voor de raadsheren in het hof van assisen, noch voor één van de drie rechters in de bijzondere kamer van de jeugdrechtbank.

Indien we de zaken op die manier bekijken, kan worden vastgesteld dat - waar de beoordeling van de uithandengeving op basis van de verdragsbepalingen niet noodzakelijk tot een schending doet besluiten, behalve wat een aantal aspecten ervan betreft (en dan vooral de bevoegdheid van het hof van assisen) - General Comment nr. 10 een duidelijke afwijzing ervan inhoudt.

Even belangrijk als de bovenstaande punctuele problemen van verenigbaarheid tussen de uithandengeving en de aanbevelingen uitgewerkt in General Comment nr. 10, is het feit dat in deze 'commentaar' een duidelijk standpunt werd ingenomen aangaande het aanknopingspunt voor de toepasselijkheid van het JJS: niet de leeftijd op het ogenblik van de berechting, maar deze op het moment van de feiten. Daarmee is afgeblokt dat men bij berechting na de 18de verjaardag niet meer zou kunnen spreken van strijdigheid, omdat het kinderrechtenacquis slechts tot die leeftijd inroepbaar is.⁷⁹

5.2. (On)partijdigheid van de bijzondere kamer

Jeugdrechters hebben, doorheen de verschillende etappes van de jeugdbeschermingsprocedure, heel wat beslissingen te nemen, onder meer over het onderzoek, de voorlopige maatregelen, de maatregelen ten gronde, de uitvoering en herziening van die maatregelen. Specifiek in het kader van de procedure van uithandengeving komen daar nog bij: een beslissing over de overbrenging naar een gesloten federaal centrum na de dagvaarding tot uithandengeving, een vonnis over de uithandengeving zelf, de berechting ten gronde in de bijzondere kamer binnen de jeugdrechtbank. Voor al deze beslissingen zal moeten worden uitgemaakt voor welke het een probleem vormt dat zij

75 Hoewel deze beginselen opgenomen zijn in het begin van de Jeugdwet, is hun toepassingsgebied luidens hun titel 'de rechtsbedeling t.a.v. minderjarigen' te begrijpen als minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben begaan.

76 General Comment nr. 10, § 77; zie ook Concluding observations van 20 juni 1995, CRC/C/15/Add.38, § 11.

77 General Comment nr. 10, § 89 e.v.

78 General Comment nr. 10, § 40; zie ook art. 22, lid 1 Beijing Rules; art. 9 en 58 Riyadh Guidelines; art. 24 Vienna Guidelines en art. 9 Aanbeveling Rec(87) 20 Raad van Europa "on social reactions on juvenile delinquency" van 17 september 1987.

79 Zie ook Cass. 22 maart 2005, te raadplegen op <http://jure.juridat.just.fgov.be>.

door een rechter worden genomen die eerder al een andersoortige beslissing heeft genomen in dezelfde zaak.

Het beginsel van onpartijdigheid wordt zowel verwoord in artikel 6, lid 1 EVRM als in artikel 40, lid 2, (iii) Kinderrechtenverdrag. Er duikt een spanning op tussen deze eis en de vereiste die eveneens in het Kinderrechtenverdrag vervat zit, namelijk de noodzaak van een speciaal aan kinderen aangepast systeem.⁸⁰ Dit brengt met zich mee dat voor jongeren veeleer geopteerd wordt voor één rechter die achtereenvolgens optreedt als onderzoeks-, berechtings- en uitvoeringsrechter, omdat deze persoon op deze manier als vertrouwenspersoon kan fungeren en de jongere systematisch beter leert kennen.⁸¹

Uit de zaak Nortier⁸² blijkt dat het Hof Mensenrechten rekening houdt met deze pedagogische eis en aanvaardt dat een jeugdrechter die eerst een aantal voorlopige beslissingen neemt (i.c. bevel tot een psychiatrisch onderzoek en opleggen van voorlopige hechtenis), zich daarna ten gronde uitspreekt. Toch geeft het Hof niet aan hoe de balans tussen bescherming en rechtswaarborgen beschouwd dient te worden. Ook het Kinderrechtenverdrag⁸³ en het Comité Kinderrechten schenken in deze discussie niet onmiddellijk klare wijn.

In geval van uithandengeving is er geen volledige parallellisme met de zaak Nortier. In tegenstelling tot de Nederlandse zaak, betreft het hier twee verschillende gedingen: een procedure voor de jeugdrechtbank en daaropvolgend een nieuwe voor de bijzondere kamer. Bovendien vindt de berechting van de jongere in de tweede fase in een andere context plaats. Daar waar Nortier bij zijn berechting binnen het jeugdsysteem bleef, vallen de Belgische uit handen gegeven minderjarigen duidelijk buiten het beschermingsmodel. Op hen is het straf(proces)recht van toepassing, zodat de pedagogische motivering niet langer volgehouden kan worden.

Volgens het Hof Mensenrechten - nu oordelend in gewone strafzaken - hangt het af van de aard en de draagwijdte van de onderzoeksmaatregel of een rechter die eerder optrad als onderzoeksrechter in de zaak, partijdig is of niet. Cruciaal is of de onderzoeksmaatregel reeds een oordeel over de schuldvraag betrof.⁸⁴ De jeugdrechter die de beslissing

⁸⁰ Hoe dit begrepen dient te worden: zie deel 5.1.

⁸¹ Art. 6 EVRM "has been designed, and should be interpreted, so as to protect the rights and freedoms of the individual from acts or omissions of the State that are opposed to them, but not so as to hinder measures intending the full development of minors" (Concurring opinion MORENILLA bij Hof Mensenrechten, arrest Nortier t./ Nederland van 24 augustus 1993, *Publ. CEDH*, Serie A, nr. 267)

⁸² Hof Mensenrechten, arrest Nortier t./ Nederland van 24 augustus 1993, *Publ. CEDH*, Serie A, nr. 267, § 18.

⁸³ Art. 40 Kinderrechtenverdrag geeft het belang van deze waarborgen aan in een aan kinderen aangepast systeem ("*hier toe waarborgen de staten dat...*" waarna de opsomming van de rechtswaarborgen volgt). De precieze reikwijdte hiervan blijft onduidelijk. Het beginsel van onpartijdigheid zelf is niet ingeschreven in art. 40, hetgeen geen loutere vergetelheid blijkt. Door niet alle waarborgen, die in andere instrumenten ingeschreven zijn, over te nemen wilde men ervoor zorgen dat er wel degelijk kind-specifieke procedures tot stand zouden komen en men niet zou vervallen in het overnemen van volwassenenrechtsgang, desgevallend lichtjes aangepast (G. VAN BUEREN, *Article 40, Child Criminal Justice*, Reeks *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden - Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, 10).

⁸⁴ Hof Mensenrechten, arrest De Cubber t./ België van 26 oktober 1984, *Publ. Hof*. Reeks A, vol. 86; Hof Mensenrechten, arrest Hauschildt t./ Denemarken van 24 mei 1989, *Publ. CEDH*, Serie A, nr. 154; Noodzakelijk is wel dat de magistraat in kwestie kennis heeft genomen van de zaak: K. LOONTJENS, "Het recht op een onafhankelijke en onpartijdige rechter", *T.B.P.* 1996, 13-14.

tot uithandengeving neemt, is niet te beschouwen als onderzoeksrechter maar eerder als een soort raadkamer die een eerste⁸⁵ beslissing neemt over de doorverwijzing van de jongere. Een hier relevante Belgische zaak die voor het Hof Mensenrechten werd gebracht, werd geschrapt omdat een minnelijke schikking werd bereikt. Hier ging het over een magistraat die in raadkamer een voorlopige hechtenis beval en later als vonnisrechter optrad.⁸⁶ De Commissie oordeelde dat een rechter uit de raadkamer die uiteenlopende en ruime bevoegdheden heeft, zich in een positie bevindt waarin hij gedetailleerde informatie uit het dossier en rond de persoon van de verdachte verwerft, waardoor hij zich mogelijks al een mening omtrent de schuld heeft gevormd.⁸⁷

Kan aangenomen worden dat een jeugdrechter die zetelt in de bijzondere kamer, maar reeds eerder zich reeds heeft uitgesproken over de schuld van de jongere en dus niet langer onpartijdig is?

Om te oordelen of een jeugdrechter in de bijzondere kamer zich reeds heeft uitgesproken over de schuld van de jongere, moet eerst nagegaan worden welke beslissingen de jeugdrechter in eerdere fases kan nemen en over welke punten hij reeds heeft geoordeeld. Zo kan het gebeuren dat de jeugdrechter in het verleden voorlopige maatregelen opgelegd heeft, indien hij oordeelt dat er ernstige aanwijzingen van schuld bestaan (art. 52^{quater} Jeugdwet).⁸⁸ Verder moet hij alvorens een jongere uit handen te kunnen geven, in de meeste gevallen een maatschappelijk en een medisch-psychologisch onderzoek laten verrichten (art. 57bis, § 2 Jeugdwet). Na de dagvaarding tot uithandengeving, kan de jeugdrechter beslissen - op grond van te motiveren 'bijzondere omstandigheden' - de jongere in kwestie van de gesloten gemeenschapsinstelling naar een federaal detentiecentrum over te plaatsen, wanneer bijzondere omstandigheden dit vereisen (art. 57bis, § 4 Jeugdwet). Of hij bij deze beslissing ook aanwijzingen van schuld mee in rekening neemt is niet duidelijk, maar evenmin uitgesloten. Om een jongere uit handen te geven, moet de jeugdrechter van mening zijn dat een jeugdbeschermingsmaatregel niet geschikt is (art. 57bis, § 1 Jeugdwet). Bovendien moet de jongere reeds voorwerp geweest zijn van een jeugdbeschermingsmaatregel of een herstelrechtelijk aanbod of moet hij vervolgd worden voor bepaalde feiten opgesomd in artikel 57bis, § 1, tweede lid Jeugdwet. Deze bijkomende voorwaarden betreffen louter feitelijke vaststellingen.

Aangezien de beslissing tot uithandengeving gegrond is op de kennisname van het gehele dossier, en - minstens ondergeschikt - ook de schuldwaarschijnlijkheid kan meespelen, komt het ons voor dat het Hof Mensenrechten zou besluiten tot een schending wanneer de jeugdrechter die de beslissing tot uithandengeving nam, ook zou zetelen in

85 De uithandengeving maakt de zaak niet aanhangig bij het onderzoeks- of vonnisgerecht. De zaak wordt slechts verwezen naar het openbaar ministerie met het oog op vervolging als daartoe grond bestaat (Cass. AR P.06.0890.N, 31 oktober 2006). Het OM behoudt aldus de soevereiniteit m.b.t. het verdere gevolg dat aan de zaak moet worden gegeven (R. VERSTRAETEN, S. DE DECKER en T. VAN HOOGENBEMT, *L.c.*, 134).

86 Hof Mensenrechten, arrest Ben Yaacoub t./ België van 27 november 1987, *Publ. CEDH*, Serie A, nr. 127, § 14-15.

87 Hof Mensenrechten, arrest Ben Yaacoub t./ België van 27 november 1987, *Publ. CEDH*, Serie A, nr. 127, § 102.

88 Op de vraag of deze nieuwe toevoeging een weerslag heeft op de bestaande rechtspraak van het Arbitragehof, nl. dat een jeugdrechtbank achtereenvolgens de rol van onderzoeksrechter, raadkamer en rechter ten gronde vervult, geen schending uitmaakt van het recht op een onafhankelijke en onpartijdige rechter, wordt hier niet ingegaan (Arbitragehof nr. 166/2003, 17 december 2003, *B.S.* 30 januari 2004, eerste uitgave).

de bijzondere kamer⁸⁹, al is de beoordeling van onpartijdigheid afhankelijk van omstandigheden in elke zaak.⁹⁰ Zeker is dat een verweer van een beperkte personeelsformatie geen gehoor zal vinden.⁹¹

Volgens het Hof van Cassatie schendt een rechter ten gronde het onpartijdigheidsbeginsel wanneer hij van voordien - als rechter in een onderzoeksgerecht - reeds kennis nam van de zaak.⁹² Aannemelijk is dat het Hof i.c. tot eenzelfde conclusie zal komen: de jeugdrechter heeft wel degelijk kennis genomen van de zaak. Bovendien heeft het Hof van Cassatie artikel 292 Gerechtelijk Wetboek⁹³, dat oorspronkelijk ingevoerd was om te vermijden dat een rechter in eerste aanleg kennis zou nemen van de zaak in hoger beroep, uitgebreid waarbij het nu de regel is dat een rechter die het strafdossier heeft samengesteld of aan de hand van het hele dossier een beslissing heeft genomen, niet meer als vonnisrechter kan optreden.⁹⁴ Vandaar dat het Hof tevens verbiedt dat een rechter ten gronde kennis neemt van dezelfde zaak in verschillende rechtbanken of kamers, hetgeen hier aan de orde is ('bijzondere kamer').

Of hetzelfde besluit zou worden genomen wat de rechter betreft die eerst de overbrenging naar een gesloten centrum bevolen heeft, en zich daarna moet uitspreken over de eigenlijke uithandengeving of zetelt in de bijzondere kamer, is minder waarschijnlijk.

5.3. De voeging van het jeugdbeschermingsdossier bij het strafdossier

Wanneer de jongere uit handen gegeven wordt, wordt het integrale dossier aan het openbaar ministerie overhandigd, dat dit bij het strafdossier kan voegen wanneer het beslist te vervolgen.⁹⁵

In het kader van de bescherming van het privé-leven van de minderjarige in alle stadia van de rechtsgang⁹⁶, stelt het Comité Kinderrechten in General Comment nr. 10, dat het dossier van een minderjarige dader, niet mag gebruikt worden in latere 'volwassenprocedures' waarin hij betrokken is of om een toekomstige berechting te verzwaren.⁹⁷ Het Comité Kinderrechten sluit hiermee aan bij artikel 21, lid 2 Beijing Rules.

Aangenomen kan worden dat het hier gaat om de hypothese dat een minderjarige een jeugdbeschermingsmaatregel/straf opgelegd krijgt voor het plegen van een bepaald feit en dit in een latere procedure over een ander feit nog eens opgerakeld wordt. Deze

89 R. VERSTRAETEN, S. DE DECKER en T. VAN HOOGENBEMT, *L.c.*, 138.

90 Hof Mensenrechten, arrest Hauschildt t./ Denemarken van 24 mei 1989, *Publ. CEDH*, Serie A, nr. 154, § 49.

91 Hof Mensenrechten, arrest De Cubber t./ België van 26 oktober 1984, *Publ. Hof*. Reeks A, vol. 86, 34-35; de Hoge Raad voor de Justitie kaartte in zijn advies aan dat de inrichting van bijzondere kamers een onnodige en dure uitbreiding van de personeelsformaties in de kleine arrondissementen tot gevolg zal hebben (advies van de Hoge Raad voor de Justitie, *Parl. St. Kamer* 2004-05, nr. 51-1467/2, 28).

92 R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 2007, 778-780 en de verwijzingen aldaar.

93 Naar dit artikel werd verwezen tijdens de parlementaire debatten om een cumulatie van jeugdrechter en rechter in de bijzondere kamer af te wijzen (Verslag namens de Kamercommissie Justitie, *Parl. St. Kamer* 2004-05, nr. 51-1467/12, 164-165).

94 B. DE SMET, K. RIMANQUE en J. LATHOUWERS, "Recht op een eerlijk proces. Artikel 6 § 1 EVRM" in J. VANDE LANOTTE en Y. HAECK (ed.), *Handboek EVRM*, II/1, Antwerpen, Intersentia, 2004, 512.

95 Art. 57bis, § 6 Jeugdwet; hierop is een nuancering aangebracht in art. 31 V.T.Sv.: de stukken die verband houden met de persoonlijkheid en de leefomgeving van de jongere mag niet aan de andere (vervolgde) partijen worden meegedeeld.

96 Art. 8 EVRM; art. 40, lid 2, b, vii) Kinderrechtenverdrag.

97 General Comment nr. 10, § 66.

aanbeveling is daarmee hier niet van toepassing, waar het gaat om het doorgeven van het dossier in het raam van de berechting van eenzelfde feit. Daarmee is nog niet gezegd dat de keuze om het volledige dossier over te maken een gelukkige keuze is, enkel dat deze beoordeling behoort tot de discretie van de verdragstaten.

5.4. De samenplaatsing van minder- en meerderjarigen in de federale detentiecentra

Volgens het Hof Mensenrechten kan een jongere in een gevangenis opgesloten worden, indien dit gebeurt met het doel in te grijpen in zijn opvoeding.⁹⁸ In de federale detentiecentra zullen de uit handen gegeven jongeren educatief begeleid worden, zodat aan deze vereiste voldaan lijkt te worden.⁹⁹ Andere instrumenten stellen een bijkomende eis¹⁰⁰, namelijk de plicht om kinderen gescheiden te plaatsen van volwassenen.¹⁰¹ Het moet dan gaan om een aparte instelling, al kan deze bestaan uit een afzonderlijk deel van de instelling die ook voor volwassenen gebruikt wordt.¹⁰²

Het is de bedoeling in de federale detentiecentra jongeren te plaatsen die tijdens de procedure van uithandengeving werden overgeplaatst vanuit een gesloten gemeenschapsinstelling en jongeren ten aanzien van wie tot uithandengeving werd beslist en tegen wie een aanhoudingsbevel werd uitgevaardigd. In de strafvleugel zullen de uit handen gegeven jongeren verblijven ten aanzien van wie een effectieve gevangenisstraf opgelegd werd. Deze groep blijft ook na het bereiken van de meerderjarigheid in principe in deze centra. Alleen wanneer er niet langer plaatsen beschikbaar zijn of wanneer de jongvolwassene in kwestie het leven in het centrum ernstig verstoort of de integriteit van anderen in gevaar brengt, kan deze naar een gevangenis voor volwassenen worden overgeplaatst.¹⁰³

Kortom, 16- en 17jarigen zullen samen geplaatst kunnen worden met (jong)volwassenen in de federale centra. Is dit verenigbaar met het geschetste internationale kader?

Op de eerste plaats dient te worden vastgesteld dat het verbod van 'samenplaatsing' volgens het Kinderrechtenverdrag niet absoluut geldt. Het verdrag last een uitzondering in, namelijk wanneer de scheiding niet in het belang van het kind zou zijn. De Havana Regels herhalen dit verbod maar specificeren waarin dit 'belang' zou kunnen bestaan en waarin derhalve een 'samenplaatsing' mogelijk is. De jongere moet gescheiden worden geplaatst van volwassenen tenzij ze tot dezelfde familie behoren. Uitzonderingen zijn daarnaast alleen mogelijk wanneer dit gebeurt als onderdeel van een speciaal programma en in gecontroleerde omstandigheden.¹⁰⁴

Vraag is of de federale centra en hun organisatie beschouwd kunnen worden als een speciaal programma. Dit zal afhangen van de investeringen die worden gedaan om

98 Hof Mensenrechten, arrest Bouamar t./ België van 29 februari 1988, *Publ. Hof. Reeks A*, vol. 129.

99 Hiervoor zal een samenwerkingsakkoord met de gemeenschappen moeten worden gesloten: zie *Parl. St. Kamer* 2004-05, nr. 1467/1, 21 en *Parl. St. Kamer* 2004-05, nr. 1467/12, 8-9.

100 Hiernaast verbindt het Kinderrechtenverdrag (in samenlezing met de Beijing en Havana Rules) nog andere voorwaarden aan de detentie van kinderen, die deels ook in het EVRM opgenomen zijn (recht op contact met de familie, recht om de vrijheidsberoving te betwisten,...). Hierop wordt niet verder ingegaan.

101 Art. 10, lid 2 en 3 BULO; art. 37, c) Kinderrechtenverdrag; art. 26, lid 3 Beijing Rules; art. 29 Havana Rules.

102 Art. 26, lid 3 Beijing Rules.

103 Art. 606 Sv.

104 Art. 29 Havana Rules.

deze centra daadwerkelijk te onderscheiden van de gewone, volwassenengevangenis- en -indien er inderdaad speciale opleidingsprogramma's, aangepaste vrijetijdsbesteding en andere, aan jongeren aangepaste, accommodatie en vorming georganiseerd worden en dit alles in weloverwogen, gecontroleerde omstandigheden gebeurt, lijkt onzes inziens een samenplaatsing mogelijk. Bovendien dient er nog op gewezen te worden dat in België een cel-regime gehanteerd wordt, hetgeen verder gaat dan de internationaal vereiste 'kleine slaapzalen'.¹⁰⁵ Deze individuele kamers zorgen voor een bijkomende bescherming van de integriteit van de jongeren.

Aangenomen dat de Havana Rules slechts één mogelijke invulling van het 'belang van het kind' aangeven, kan bovendien gesteld worden dat het in het belang van het kind/de jongere is om ook na het bereiken van de meerderjarigheidsgrens in het centrum te blijven, gezien de verhoopte speciale omkadering. Op die manier worden ook jongvolwassenen beschermd tegen oudere gedetineerden.

Bovendien komt het belang van de aanwezige minderjarigen in het centrum niet onmiddellijk in het gedrang bij de samenplaatsing met jongvolwassenen. Wanneer dit wel het geval is - omdat hun integriteit in gevaar wordt gebracht of het leven ernstig verstoord wordt - bestaat de mogelijkheid om de meerderjarige jongere(n) over te plaatsen (art. 606 Sv.).

Hierbij aansluitend halen we een passage aan uit General Comment nr. 10, waarin het Comité Kinderrechten stelt dat het verbod op samenplaatsing niet betekent dat een jongere - eens 18 - onmiddellijk overgebracht moet worden naar een instelling voor volwassenen. De verderzetting van zijn verblijf moet mogelijk zijn, wanneer dit in zijn belang is en niet strijdig met dat van de jongere kinderen daar aanwezig.¹⁰⁶

6. BEMIDDELING EN HERSTELGERICHT GROEPSOVERLEG

6.1. *Belang van diversie*

Dat het kinderrechtenacquis buitengerechtelijke afhandeling sterk promoot hoeft geen betoog.¹⁰⁷ Met de verwettelijking van het herstelrechtelijk aanbod, inclusief de ingebouwde sterke suggestie om in alle stadia van de rechtsgang zo veel als mogelijk hiervan gebruik te maken, heeft het Belgische jeugdrecht wat dit betreft een grote stap voorwaarts gezet. Wel moet aandacht worden aan de verhouding tussen deze diversie-maatregelen, als typisch kenmerk van jeugdsystemen¹⁰⁸, en een aantal rechtswaarborgen afkomstig uit het strafrecht, zoals bijstand van een advocaat en het vermoeden van onschuld.¹⁰⁹ In ieder geval moet de opoffering van het ene beginsel ten voordele van het andere absoluut worden vermeden worden.¹¹⁰

¹⁰⁵ Art. 33 Havana Rules.

¹⁰⁶ General Comment nr. 10, § 86.

¹⁰⁷ Art. 40, lid 3, b) en lid 4 Kinderrechtenverdrag; art. 15 Vienna Guidelines; deel II Rec(87)20 on social reactions on juvenile delinquency en art. 7 Rec(2003)20 concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice; General Comment nr. 10, § 15 en 24. De redenen die hiervoor worden aangehaald zijn doelstellingen van re-integratie en de mogelijk snel te reageren op het delict (E.M. MIJNAREND, o.c., 271). Ten slotte maakt buitengerechtelijke afhandeling het mogelijk dat plaatsing als laatste redmiddel aangewend kan worden (art. 37, b) Kinderrechtenverdrag; art. 17 Havana Rules; art. 13, lid 1 en 2 and 19, lid 1 Beijing Rules).

¹⁰⁸ General Comment nr. 10, § 36 (zie ook deel 5.1).

¹⁰⁹ Art. 40, lid 3, b) Kinderrechtenverdrag vermeldt in dit verband (enkel) dat de buitengerechtelijke afhandeling dient te gebeuren mits eerbiediging van de rechten van de mens en de wettelijke garanties.

¹¹⁰ E.M. MIJNAREND, o.c., 215-216.

6.2. Rol van de advocaat

Zowel op parket- als op jeugdrechtbankniveau stelt de Jeugdwet expliciet dat de gerechtelijke instanties de partijen moeten inlichten dat ze zich kunnen laten bijstaan door een advocaat alvorens deel te nemen aan het herstelrechtelijk aanbod en op het moment dat het bereikte akkoord wordt vastgelegd.¹¹¹ Tijdens de bemiddeling of hergo zelf is het niet de bedoeling dat advocaten aanwezig zijn.¹¹²

Het recht op bijstand van een advocaat wordt door het EVRM, het BUPO¹¹³ en een aantal aanbevelingen¹¹⁴ gewaarborgd. Artikel 40 Kinderrechtenverdrag geeft ieder kind verdacht van of vervolgd wegens een strafbaar feit het recht op juridische (of andere passende) bijstand. De Beijing Rules stellen scherp: de rechtswaarborgen zijn eveneens van toepassing op de buitengerechtelijke behandeling.¹¹⁵

Beantwoordt de regeling in de Jeugdwet aan deze vereiste van bijstand? Volgens General Comment nr. 10 moet de jongere de gelegenheid krijgen om juridisch of andere bijstand te ontvangen omtrent de geschiktheid en wenselijkheid van de diversie die aangeboden wordt en over de mogelijkheden van herziening van de maatregel.¹¹⁶ Het is niet meteen duidelijk of de consultatie in het begin en op het einde van het herstelrechtelijk proces als voldoende bijstand beschouwd kan worden. Dit lijkt ons niet het geval te zijn als de essentiële doelstellingen¹¹⁷ van de juridische bijstand in dit herstelrechtelijk proces slechts kunnen worden gewaarborgd door de fysieke aanwezigheid van de advocaat, in het bijzonder bij een rechtstreekse bemiddeling en meer nog bij een hergo. Precies in meer informele procedures kan de bijstand door een advocaat ook een beveiliging zijn tegen de soms onwillekeurige neiging om minder belang te hechten aan rechtswaarborgen.¹¹⁸

6.3. Vermoeden van onschuld

Het vermoeden van onschuld, verwoord in artikel 6, lid 2 EVRM, artikel 14, lid 2 BUPO en artikel 40, lid 2, b, i) Kinderrechtenverdrag¹¹⁹ heeft implicaties op drie vlakken: de vervolgende partij moet de schuld bewijzen, en niet de beklaagde zijn onschuld; ieder

111 Art. 45 *quater*, § 1, vijfde lid Jeugdwet (parketniveau) en art. 37 *bis*, § 4 Jeugdwet (rechtbankniveau).

112 Ministeriële omzendbrief nr. 1/2007 van 7 maart 2007 (...), B.S. 8 maart 2007, nrs. 1.1.A.3., 1.1.B.3. en 1.2.C.

113 Art. 6, lid 3, c) EVRM en art. 14, lid 3, d) BUPO.

114 Art. 16 Vienna Guidelines; art. 8 Rec(87)20 on social reactions on juvenile delinquency;.

115 Art. 7, juncto art. 11.2 Beijing Rules.

116 General Comment nr. 10, § 27.

117 Bijstand in een communicatieproces met een of meer, vaak volwassen, slachtoffers, informatie over het juridisch kader, over de haalbaarheid van de prestaties en de schadebepaling... Zie G. VAN BUEREN, *Article 40, Child Criminal Justice, Reeks A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden - Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, 19; M. VANDEBROEK en I. VANFRAECHEM, "Bemiddeling en hergo" in J. PUT en M. ROM (eds.), *Het nieuwe jeugdrecht*, Gent, Larcier, 2007, 177-179; "Herstelbemiddeling in de nieuwe Wet op de Jeugdbescherming. De wettelijke verankering van een pretoriaanse praktijk", *T.J.K.* 2006, 298-299.

118 G. VAN BUEREN, *Article 40, Child Criminal Justice, Reeks A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden - Boston, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, 19.

119 Alsook art. 7, lid 1 Beijing Rules en art. 8 Rec 87(20) Raad van Europa.

wordt geacht onschuldig te zijn, tot het bewijs van zijn schuld wordt geleverd; het gebruik van vermoedens wordt beperkt.¹²⁰

Het herstelrechtelijk aanbod, waarbij er ernstige aanwijzingen van schuld aanwezig moeten zijn, kan op gespannen voet komen te staan met dit beginsel. Zeker omdat een geslaagde bemiddeling niet noodzakelijk het einde van de vervolging betekent (zie ook deel 6.4).

Toch lijken er voldoende garanties ingebouwd in de Jeugdwet om het vermoeden van onschuld niet te ondergraven.¹²¹

De jongere mag zijn betrokkenheid bij de feiten niet ontkennen¹²², maar de rechter mag achteraf hieruit geen bekentenis van schuld afleiden. Ook kan de jongere de feiten tijdens het geding betwisten en zijn aandeel specificeren. De vertrouwelijkheid van de verslaggeving zorgt ervoor dat geen enkel element ten nadele van de jongere gebruikt mag worden of aangewend in een andere procedure, wanneer bemiddeling/hergo niet tot een akkoord leidt.¹²³ Ook indien de bemiddeling of het hergo geslaagd is, moeten de feiten bewezen worden 'beyond reasonable doubt'¹²⁴, zoals in elke andere zaak, wil de rechter bijkomend maatregelen opleggen.

Valt ook de nieuwe regeling uit artikel 47 Jeugdwet¹²⁵ te rijmen met het vermoeden van onschuld? Volgens deze bepaling doet het verval van de strafvordering ingevolge de tenuitvoerlegging van een bemiddeling geen afbreuk aan de rechten van de slachtoffers (en van de in de rechten van het slachtoffer gesubrogeerden, zoals de verzekeringsmaatschappij) om een schadevergoeding te verkrijgen¹²⁶, mits het slachtoffer niet heeft deelgenomen aan de bemiddeling of heeft deelgenomen aan een bemiddeling waarvan het akkoord expliciet aangeeft dat niet volledig tegemoetgekomen is aan de materiële gevolgen van het als misdrijf omschreven feit. Tegenover hen wordt *de fout van de dader van het als misdrijf omschreven feit onweerlegbaar vermoed* (art. 47 Jeugdwet), als deze slachtoffers zich tot de burgerlijke rechtbank wenden om vergoeding te eisen.¹²⁷

120 C. VAN DEN WYNGAERT, *Strafrecht, strafprocesrecht en internationaal strafrecht*, Antwerpen, Maklu, 2006, 657-662.

121 M. VANDEBROEK en I. VANFRAECHEM, *J.C.*, 180-181.

122 Deze formulering werd precies gekozen omdat zij beter bestaanbaar is met het vermoeden van onschuld dan de oorspronkelijke formulering (nl. dat de jongere de feiten erkent): Amendement nr. 21, *Parl. St. Kamer 2006-2007*, nr. 51-2761/4, 17-18).

123 Art. 45 *quater*, § 4 (parketniveau) en art. 37 *bis*, § 2 en 3 Jeugdwet (rechtbankniveau).

124 E.M. MIJNAREND, *O.C.*, 214.

125 In de voorbereidende werken wordt geen verklaring voor de invoering van dit vermoeden gegeven. De bepaling zou geïnspireerd zijn op art 216 *ter*, § 4, tweede lid Sv. (Amendement nr. 6, *Parl. St. Kamer 2006-2007*, nr. 51-2761/4, 4).

126 Het slachtoffer kan evenwel afstand doen van elke vordering die uit het MOF voortvloeit, in het bijzonder wanneer de dader ten voordele van wie het slachtoffer deze afstand doet, meewerkt of meewerken aan een herstelrechtelijk aanbod (art. 61, vierde lid). Het slachtoffer vermeldt uitdrukkelijk in het akkoord dat door de herstelgerichte aanpak wordt bereikt, ten voordele van welke dader de afstand van vordering geldt (art. 61, vijfde lid Jeugdwet).

127 Omwille van het accessoire karakter van de burgerlijke vordering, kan de vonnisrechter (i.c. de jeugdrechter) niet oordelen over deze vordering aangezien de strafvordering vervallen is voor de aanhangig making (R. VERSTRAETEN, *O.C.*, 146-147). Bovendien kan men zich in jeugdzaken sowieso pas burgerlijke partij stellen op het ogenblik dat de zaak door het openbaar ministerie aanhangig is gemaakt (art. 45, lid 2, a) en art. 47, eerste lid Jeugdwet).

Preliminair moet onderzocht worden of het vermoeden van onschuld in een burgerlijk geding (i.c. burgerlijke vordering tot schadevergoeding) geschonden kan worden. Met andere woorden dient nagegaan te worden of op een situatie voor de burgerlijke rechter het vermoeden van onschuld van toepassing is?

Artikel 6, lid 2 EVRM is enkel van toepassing op de bepaling van de gegrondheid van een strafvordering en dus in principe niet op een procedure voor de burgerlijke rechter tot het verkrijgen van een schadevergoeding.¹²⁸ Wanneer echter de vordering tot schadevergoeding, ook deze voor de burgerlijke rechter, dermate verbonden is met de strafzaak, is artikel 6, lid 2 EVRM alsnog van toepassing.¹²⁹

In voorliggend geval kan geargumenteed worden dat de vordering tot schadevergoeding verbonden is met de strafprocedure aangezien er naar aanleiding van het verloop van de 'straf'zaak een vermoeden ingesteld wordt, waardoor de benadeelden veel gemakkelijker een vergoeding zullen kunnen verkrijgen omdat ze de fout niet meer hoeven te bewijzen.¹³⁰ Het resultaat van de strafprocedure (hier: het herstelrechtelijk aanbod), is determinerend voor het burgerlijk geding.¹³¹ Indien de wetgever zelf een link tussen de twee procedures legt, legitimeert dit de uitbreiding van het toepassingsgebied van het vermoeden van onschuld.¹³²

Nu artikel 6, lid 2 EVRM van toepassing lijkt te kunnen zijn op de situatie beschreven in artikel 47 Jeugdwet, dient uitgemaaakt te worden of deze laatste bepaling het vermoeden van onschuld schendt.

Het instellen van een wettelijke vermoeden is niet per se strijdig met het vermoeden van onschuld, volgens het Hof Mensenrechten, op voorwaarde dat het duidelijk voorgeschreven is door een wet en nog enige ruimte laat aan de beklaagde om zich te verdedigen aangaande één of meer bestanddelen van het misdrijf en niet automatisch wordt toegepast maar versterkt wordt door de gegevens eigen aan de zaak.¹³³ Door de instelling van een onweerlegbaar vermoeden in casu, wordt de beoordelingsmarge van de rechter aangetast.

Daarnaast dient ook opgemerkt te worden dat de verhouding van de jonge dader met de slachtoffers in het burgerlijke proces niet automatisch dezelfde is als deze met de slachtoffers die deelnamen aan de bemiddeling. Het gaat dan ook ver een onweerlegbaar vermoeden in te stellen ten voordele van de eerste groep, op basis van een 'niet-ontkenning' in de relatie tot de laatst genoemden.

¹²⁸ B. DE SMET, K. RIMANQUE en J. LATHOUWERS, *L.c.*, 526.

¹²⁹ Hof Mensenrechten, arrest Y. t/ Noorwegen van 11 februari 2003, § 43; Hof Mensenrechten, arrest O. t/ Noorwegen van 11 februari 2003, § 34 en 38, te raadplegen op <http://www.coe.int> (F. VANNESTE, "Het gezag van het strafrechtelijke gewijsde en het vermoeden van onschuld" (noot onder Cass. 22 januari 2004), *R.W.* 2005-06, 498).

¹³⁰ Een wettelijke onweerlegbaar vermoeden bevrijdt definitief van de bewijslast (W. VAN GERVEN en S. STIJNS, *Verbintenissenrecht boekdeel 3*, Leuven, Acco, 2001, 567).

¹³¹ Dit argument was voor het Hof Mensenrechten doorslaggevend in de Ringvold-case om te beslissen dat artikel 6, lid 2 niet uitgebreid kon worden tot een vordering tot schadevergoeding ("the outcome of the criminal proceedings was not decisive for the compensation case") (Hof Mensenrechten, arrest Ringvold t/ Noorwegen van 11 februari 2003, § 38).

¹³² Zie Hof Mensenrechten, arrest Y. t/ Noorwegen van 11 februari 2003, § 43.

¹³³ P. TRAESE, *Het bewijs in strafzaken*, Gent, Mys & Breesch, 1992, 213-214; R. VERSTRAETEN, *o.c.*, 642; B. DE SMET, K. RIMANQUE en J. LATHOUWERS, *L.c.*, 557-560.

Volgens cassatierechtspraak moet, om in overeenstemming te zijn met artikel 6 EVRM, een partij in een burgerlijk proces de gegevens uit het strafproces kunnen betwisten in zoverre ze geen partij was in het geding of er niet vrij haar belangen kon laten gelden.¹³⁴ Het feit dat de jeugdrechter niet over de schuld van de jongere heeft geoordeeld in deze hypothese wegens verval van strafvordering, maakt dat de jongere zijn belangen niet heeft kunnen laten gelden en dit alsnog voor de burgerlijke rechtbank moet kunnen doen.

Ten slotte stelt de VN-resolutie van de Economische en Sociale Raad inzake de principes rond het gebruik van herstelrecht een verbod in om de deelname aan een herstelrechtelijk proces als bewijs van schuld in latere procedures te gebruiken.¹³⁵ Het Comité Kinderrechten verklaart analoog dat de erkenning in een volgende procedure niet tegen de jongere wordt gebruikt.¹³⁶

Volgens artikel 47 wordt enkel de fout van de dader onweerlegbaar vermoed, waarmee er geen uitspraak gedaan wordt over het precieze verloop van de feiten, zijn precieze aandeel daarin, het oorzakelijk verband tussen de fout en de schade en de omvang van de schade. Deze elementen zullen door het slachtoffer alsnog moeten worden bewezen. Zaak is dus de 'onweerlegbaarheid' strikt te beperken tot de 'fout' die in het kader van de bemiddeling ter sprake kwam en de andere relevante elementen in de beoordeling aangaande de vraag om schadevergoeding wel zelfstandig te beoordelen.

Voor zover er dus geen ruimte wordt gelaten voor de jongere om tijdens het burgerlijke proces de draagwijdte van zijn fout te preciseren, om zelf eventueel fouten van het slachtoffer op te werpen en om zijn aandeel in het geheel van de feiten te bepalen, zal een schending van het vermoeden van onschuld aannemelijk zijn. Zo ligt een eventuele schending van het vermoeden van onschuld derhalve niet zozeer in de wetbepaling zelf, maar in de toepassing die er in de praktijk van gemaakt zal worden.

6.4. Afwezigheid automatisch verval van strafvordering

Oorspronkelijk zou deelname aan herstelbemiddeling bij minderjarigen automatisch leiden tot verval van strafvordering (soms verkeerdelijk met de term sepotgarantie aangeduid).¹³⁷ Onder druk van de sector werd dit om verschillende overwegingen niet gehandhaafd.¹³⁸ Hiermee is echter de twist omtrent het al dan niet voorzien in een

¹³⁴ F. VANNESTE, *l.c.*, 498.

¹³⁵ Art. 8 Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters. Volgens de Jeugdwet, wordt de erkenning alleen niet aangewend wanneer de bemiddeling geen resultaat heeft opgeleverd (art. 37*quater*, § 2 Jeugdwet en art. 45*quater*, § 4 Jeugdwet).

¹³⁶ General Comment nr. 10, § 27.

¹³⁷ Voorontwerp van wet tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, *Parl. St. Kamer* 2004-05, nr. 51-1467/1, 70.

¹³⁸ J. CHRISTIAENS en E. DUMORTIER, "De hervorming van de jeugdbescherming: tussen pendel- én schijnbewegingen?" in R. DEFRAUQ (ed.), *Actualisatie Jeugdbescherming- Bijzondere jeugdbijstand*, Gent, Centrum voor de rechten van het kind U.Gent (cahier 26), 2006, 32; S. VAN RUMST, "Herstelbemiddeling in de nieuwe wet op de Jeugdbescherming", *T.J.K.* 2006, 295.

gegarandeerd verval van strafvordering allerminst van de baan; de Belgische rechtsleer blijft hierover verdeeld.¹³⁹

Deze discussie kadert in een ruimere thematiek inzake de onderliggende verhouding tussen diversie en de formele, klassieke afhandeling van een zaak. Deze relatie komt als zodanig niet aan bod in het EVRM of Kinderrechtenverdrag.¹⁴⁰ Recent heeft het Comité Kinderrechten zich hierover voor de eerste maal expliciet en in het algemeen uitgesproken. Om te voldoen aan artikel 40, lid 3, b) Kinderrechtenverdrag zou een geslaagde buitengerechtelijke afhandeling moeten resulteren in een volledige en definitieve stopzetting ('closure') van de zaak.¹⁴¹

Betekent dit nu dat ons nieuwe Belgische systeem strijdig is met het Kinderrechtenverdrag?

Het is evident dat het Belgische systeem niet beantwoordt aan wat het Comité Kinderrechten in General Comment nr. 10 naar voren schuift als interpretatie van artikel 40, lid 3, b) Kinderrechtenverdrag. Het antwoord zou dus simpelweg kunnen zijn dat het ontbreken van een automatisch verval van strafvordering, problematisch is.

Er zijn o.i. nochtans argumenten om een meer genuanceerde stelling in te nemen. De wens voor diversie moet worden begrepen als een duidelijke voorkeur voor een dergelijke afhandeling t.o.v. de 'normale' gerechtelijke reactie op delinquent gedrag. In nogal wat landen in de wereld is die gerechtelijke afhandeling, in variërende mate, ook repressief gekleurd (zie ook de vaak gebezigde term 'jeugdstrafrecht'). Het Belgische jeugdrechtsstelsel vertoont daarvan alvast niet alle kenmerken. Ons systeem is uitdrukkelijk geen *straf*systeem, maar een gemengd systeem dat elementen van bescherming, resocialisatie, herstel, maatschappijbeveiliging e.d.m. in zich draagt.¹⁴² Men zou in die zin kunnen argumenteren dat ons stelsel op zich al een vorm van diversificatie is, en deels zelfs voldoet aan de kenmerken van de ('care')stelsels die ook volgens het Comité Kinderrechten moeten gelden voor delinquente jongeren beneden de minimumleeftijd inzake strafrechtelijke verantwoordelijkheid.¹⁴³ Ook de diversiematregelen waaraan het Comité Kinderrechten denkt¹⁴⁴, komen overeen met een aantal maatregelen uit de Jeugdwet.

¹³⁹ Rechtsleer die eerder kritisch staat ten aanzien van een automatisch verval van strafvordering: M. VANDEBROEK en I. VANFRAECHEM, *l.c.*, 169; S. VAN RUMST, *l.c.*, 295. Rechtsleer die geneigd was te opteren voor een standaard verval bij een geslaagde bemiddeling: J. CHRISTIAENS en E. DUMORTIER, "De hervorming van de jeugdbescherming: tussen pendel- én schijnbewegingen?" in R. DEFRAUQ (ed.), *Actualisatie Jeugdbescherming- Bijzondere jeugdbijstand*, Gent, Centrum voor de rechten van het kind U.Gent (cahier 26), 2006, 32. Zo ook VZW "Défense des Enfants" en VZW "Ligue des Droits de l'Homme" die o.a. met betrekking tot dit principe een beroep tot vernietiging bij het Grondwettelijk Hof ingediend hebben (*B.S.* 23 januari 2007 (tweede uitg.), 3053).

¹⁴⁰ Uiteraard wordt in diverse instrumenten wel aangehaald dat diversie de voorkeur verdient. Zie ook voetnoot nr. 105. Evident is ook dat in geval van een mislukte diversie, een formele gerechtelijke procedure tot stand kan komen. Hier wordt de verhouding tussen de fase waarbinnen een geslaagde buitengerechtelijke afhandeling plaats vindt en de eventueel daaropvolgende procedure belicht.

¹⁴¹ General Comment nr. 10, § 27 en 68.

¹⁴² Zie ook de eerder in deze bijdrage besproken vraag of het Belgische jeugdrechtssysteem te beschouwen is als een "juvenile justice system" (zie deel 5.1).

¹⁴³ Het Comité Kinderrechten heeft het over "protective measures" (General Comment nr. 10, § 31).

¹⁴⁴ Zo noemt het Comité Kinderrechten "care", begeleiding, toezicht, therapie, probatie, pleegzorg, educatieve programma's (General Comment nr. 10, § 23).

In de Jeugdwet wordt herstelbemiddeling/hergo erg gepromoot, hetgeen o.a. blijkt uit het feit dat het in alle processtappen kan worden voorgesteld (parket, voorbereidende fase, berechting ten gronde) en dat het op de eerste plaats van de prioriteitsregeling prijkt.¹⁴⁵ Specifiek voor het parketniveau wordt dit nog versterkt door het voorstellen van bemiddeling, niet als werkelijk automatisme maar toch als 'sterke verwachting', met name door het parket op te leggen uitdrukkelijk te motiveren waarom het niet voor bemiddeling kiest. In de praktijk wordt veel geïnvesteerd in deze 'diversie', hier beschouwd als buitengerechtelijke afdoening, maar dan als parallel circuit (en niet als een of-of situatie).

In een gemengd systeem waar zo expliciet een keuze wordt gemaakt ten gunste van bemiddeling en hergo en er allicht veel zaken in die richting worden geleid, is het geoorloofd daaraan geen automatisme van verval van strafvordering te koppelen, maar wel, enerzijds, een quasi-automatisme van goedkeuring van de bereikte overeenkomst en, anderzijds, een opening te laten voor het parket om alsnog te vorderen rekening houdend met het feit van de geslaagde bemiddeling (of zelfs tegelijkertijd te vorderen), wetende dat dit slechts uitzonderlijk het geval zal zijn. General Comment nr. 10 kan dan wél worden begrepen als een sterke uitnodiging aan het parket om als uitgangspunt (maar niet als absolutisme) te hanteren dat geslaagde bemiddelingen ertoe leiden dat de jeugdrechter niet wordt gevat. In de uitzonderlijke gevallen waarin de zaak toch aan de jeugdrechter wordt voorgelegd, zou bovendien de reden daarvan niet mogen liggen in de door het parket aangevoelde noodzaak tot 'bestrafing', maar in een wens om bepaalde andere 'care'-maatregelen te nemen, die niet tot stand konden komen in het kader van de bemiddeling (en waartoe evenmin op vrijwillige basis werd besloten).

CONCLUSIE

De toetsing van een aantal kernaspecten van de nieuwe Jeugdwet aan het mensenrechtelijk kader, i.h.b. aan de instrumenten inzake kinderrechten, leidt op zich tot de vaststelling van een aantal pijnpunten. De uithandengeving als uitzonderingsstelsel en het hierbij niet-volledig naleven van de eisen die aan een JJS gesteld worden op het vlak van procedure, diversie en maatregelen, lijkt de opvallendste schending te zijn.

Na de hervorming kan noch worden beweerd dat aan alle internationale standaarden is voldaan, noch dat ons systeem fundamenteel daarmee in strijd zou zijn. Het werkelijke antwoord is, hoe kan het ook anders, veel gedifferentieerder en leidt nogal eens eerder tot voorzichtige suggesties dan tot radicale veroordelingen.

Bovendien zal veel afhangen van de wijze van implementatie. Zo zal men in de praktijk moeten waken over het vermoeden van onschuld wanneer niet-betrokken of niet volledig vergoede slachtoffers zich na een bemiddeling tot de burgerlijke rechtbank wenden om vergoed te worden en hierbij een onweerlegbaar vermoeden van fout kunnen invoeren. Hetzelfde geldt voor de bewaking van 'het belang van het kind' ingeval van samenplaatsing van meerder- en minderjarigen in de federale detentiecentra.

Los daarvan wordt ook een aantal in het eerste luik aangehaalde uitgangspunten bevestigd. Zo is de veelheid van instrumenten geïllustreerd; instrumenten die op ver-

¹⁴⁵ Art. 37, § 2, derde lid Jeugdwet; art. 37bis-quinquies Jeugdwet; art. 45quater Jeugdwet.

schillende niveaus tot stand gekomen zijn, over een verschillende graad van interne en internationale afdwingbaarheid beschikken en die een verschillende graad van precisie hebben. Bovendien sporen ze niet altijd volledig gelijk en is niet altijd duidelijk op welke wijze ze van toepassing zijn op de Belgische situatie, zoals bleek uit de bespreking van de afwezigheid van automatisch verval van strafvordering bij deelname aan bemiddeling op parketniveau.

Al bij al lijkt het nodig, voor de beoordeling van de waarde en het functioneren van kinderrechteninstrumenten, een uitsplitsing te maken tussen instrumenten gericht op casusbeoordeling dan wel op beleids- of systeembeoordeling. De verdere uitwerking van deze benadering zal daarom, zo nemen wij ons voor, voorwerp moeten uitmaken van verder onderzoek.